

Osvrt na knjigu „Župe Križovljan i Natkrižovljan“

Poštovani uzvanici, dame i gospodo, sve vas srdačno pozdravljam i u svoje ime, zadovoljstvo mi je i čast da mogu nešto reći na predstavljanju ovoga vrijednog djela te se zahvaljujem gospodinu Talanu što mi je dao tu priliku.

Jedno od poglavlja knjige bavi se kulturno – povijesnom baštinom i u njemu se govori i o arhivskom gradivu dvorca Križovljan, pa bih kao arhivistica u Državnom arhivu u Varaždinu htjela nešto više reći o njemu.

Kad je 1960.g. otkupljeno gradivo od Franjice Varady, posljednje vlasnice dvorca Križovljan ovdje u Hrvatskoj, vjerojatno nitko nije ni slutio kakvo će se blago naći na prašnjavom tavanu dvorca. Njegovi su se vlasnici ženidbenim vezama mijenjali i povezivali s drugim obiteljima, a njihovi su se dokumenti kroz te brojne generacije stvarali, prenosili s koljena na koljeno i naposljetku odlagali na tavan dvorca. Tada je otkupljeno preko 18 dužnih metara gradiva nastalog u razdoblju od početka 14. do sredine 20.st.

Uz dokumente nastale djelovanjem triju glavnih obitelji koje su bile vlasnici dvorca od 1729. do kraja 2. svjetskog rata, a to su Bakić, Paszthory i Varady (koje su se izmijenile ženidbenim vezama tako da se posljednji ženski član jedne udao za pripadnika druge obitelji), pronađeno je gradivo mnogih drugih obitelji – Kaštelanović, najstarije gradivo koje datira od 14.st., Vragović, prvi vlasnici dvorca, Gotal, Marić, Lepoša (naše lokalno plemstvo), riječke obitelji Troyer i Laboratory i mnoge druge.

Sastav toga gradiva je izuzetno raznolik. Na prvome mjestu bih navela grbovnice obitelji Bakić i Varady, zatim vrlo opsežnu dokumentaciju o gospodarstvu imanja. Posebno je druga generacija Paszthoryja bila vrlo pedantna u vođenju računovodstva i njihovim su radom nastale brojne knjige u koje su se upisivali prihodi i izdaci na križovljanskom vlastelinstvu. Iz tih knjiga se vidi što se na imanju uzgajalo, ne samo žitarice, nego i druge kulture, naravno, uzgoj vinove loze i proizvodnja vina bili su važna stavka, koliko je životinja bilo na imanju, čime su bili napunjeni podrumi dvorca i gospodarskih zgrada, tko su sve bili službenici na imanju i kolika su im bila primanja. Oni su također vrlo pedantno vodili račune i o svojim osobnim prihodima i izdacima, pa doznajemo iz velike količine sačuvanih računa da iako nisu bili vrlo bogati, živjeli su dobro, ugodnim ladanjskim životom plemstva. Bili su članovi varaždinskog Dobrotvornog i Glazbenog društva, povremeno su odlazili u Graz i tamo posjećivali kazališne predstave, pili su kavu i pušili, iz Graza su naručivali čokoladu, primali su goste na objed, imali su konje, kočiju i sluge u livreji, bili su redovite mušterije kod mesara i ljekarnika u Ormožu i Varaždinu, naručivali su knjige, zabavno-poučne časopise i dnevne novine, a standard im je sredinom i prema kraju 19.st sve više rastao. Jedna od većih stavki u rubrici Izdaci bili su poštanski troškovi jer su se vrlo mnogo dopisivali s rodbinom i prijateljima, pa je u fondu sačuvana iznimno vrijedna i obilna korespondencija. Sačuvani su također razni osobni dokumenti (izvatci iz matica, diplome,

imenovanja) i bilješke (školske i studentske bilježnice, crteži), dokumenti o sudskim sporovima, dokumenti nastali obavljanjem raznih službenih djelatnosti. Sačuvano je također i tiskano gradivo – uz knjige tu su i novine, razni zabavno – poučni časopisi, reklame, notni zapisi. Nažalost, sačuvano je malo fotografija, a većina njih nije datirana.

Posebno bih istaknula vrijednost korespondencije obitelji Bakić koju je proučavala gospođa Ana Schirlbauer, muzikologinja iz Beča. Tako je, eto, ona doznala da je Marijana Bakić, posljednja iz obitelji Bakić, koja se udala za Aleksandra Paszthoryja, jedno vrijeme bila Mozartova učenica i nekoliko mjeseci od njega primala poduku iz klavira. To znači da je jako dobro svirala jer Mozart nije primao početnice. Jedno od pisama koje je dobila od svoga prijatelja Ribinija počinje rečenicom „Danas sam upoznao Beethovena“. Iz pisama doznajemo da su u dvorcu Križovljan bila dva instrumenta – veliki klavir i manji fortepiano, jer je Pavao Bakić, njen otac, bio veliki poznavatelj i ljubitelj glazbe. Pisma koja je izmjenjivala sa suprugom i ocem otkrila su nam njenu tragičnu sudbinu. Udala se za mladog perspektivnog plemića Aleksandra Paszthoryja, izuzetno uspješnog državnog službenika, vijećnika Ugarske dvorske kancelarije, upravitelja Rijeke i ugarskog primorja. Kad je Aleksandar otišao u Rijeku, obiteljski prijatelj Josip Beothy nagovorio ju je da za njega kod lihvara posuđuje velike iznose novaca koje je on uludo potrošio, je li to napravila iz naivnosti ili zbog nečega drugoga između njih, to se ne zna. Morala je proglasiti stečaj, ostala je bez svega, možemo reći, onodobna priča koja se i dan danas ponavlja. Vratila se u Križovljan, Aleksandar se od nje distancirao i jedina joj je pomoć i podrška bio njen otac, koji se i inače (kako doznajemo iz pisama) prema njoj ponašao kao majka s puno nježnosti i brige, davao joj je razne majčinske savjete, npr. o zdravlju (neki od njih su malo upitni, npr. da mora pušiti jer kašlje), savjete o oblačenju i primanju gostiju.

Nažalost, taj obiman i izuzetno vrijedan fond još nije sređen. Budući da je onodobno plemstvo govorilo više jezika, i gradivo je na latinskom, njemačkom, francuskom, engleskom, kajkavskom (možemo to reći, jer je od agencije za standardizaciju ISO dobio taj status kao povijesni jezik za razdoblje od 16. – 19.st), pisano je različitim pismima, najviše njemačkim pismom. Nažalost, rad u arhivima je prilično zahtjevan jer zahtijeva velika prethodna znanja. Međutim, donosi i najveće nagrade, jer je to rad izravno na izvoru informacija koji donosi potpuno nove spoznaje i otkriva još neispričane priče o ovom kraju i njegovim stanovnicima, a kako smo vidjeli, svojim značenjem i nadilazi ovo područje. Ti su dokumenti iznimno vrijedna kulturno-povijesna baština koja je pripomogla i u stvaranju ove knjige, ali na temelju njih mogu nastati još brojne druge knjige i priče te vas pozivam na istraživanje kod nas u arhiv.

Zahvaljujem se na pažnji i predajem riječ dalje.

U Cestici, 19. svibnja 2022. godine

Karmen Levanić, prof., arhivistica u Državnom arhivu u Varaždinu